

Віталій Масненко
Черкаси

**«Різні обличчя» одного мислителя: візуалізація тілесності в
самопрезентації В'ячеслава Липинського**

Методологічне впровадження

У сучасній гуманітаристиці спостерігається постійно зростаючий інтерес до студіювання тілесності. До вже традиційної уваги, яку виявляли до цієї проблематики антропологи та культурологи, все інтенсивніше долучаються й дослідники у галузі соціології (у тому числі соціологічної теорії). Їхні напрацювання можуть бути досить продуктивними і для історичних досліджень, передовсім в царині інтелектуальної історії. Адже тіло людини не тільки має свою історію в різних сенсах (біологічну, символічну, культурну, соціальну тощо), але й за вдалих спостереженням Жака Ле Гоффа і Ніколя Трюона, конструює саму історію так само, як соціальні та економічні структури. Тіло відігравало різну роль у соціумі адже «з часом змінювалися і образ тіла в уяві людей, і його місце в реальності – як у повсякденному житті, так і в особливі моменти історії»¹. Ключовим для інтелектуальних студії якраз і є взаємозв'язок між мисленням і тілесністю, душею і тілом. Адже, ще класик соціології тіла Марсель Мосс зауважував: «Три виміри людської тілесності – фізіологічне, соціологічне, психологічне – не тільки співіснують, а й утворюють унікальну взаємодію фізичного, соціального та індивідуального в людському тілі як посереднику їхнього існування»². Студіювання людського тіла як соціального суб'єкта відкриває нові можливості і для біографічних досліджень, особливо для розуміння інтелектуального обличчя видатних історичних постатей (мислителів), оскільки дозволяє збагнути важливі аспекти сома-психологічних основ їхньої творчості. Крім того, саме завдяки цим новим підходам біографістика справді набуває антропологічного виміру – адже тепер вона орієнтована на «живу людину», а не на схематичну конструкцію, складену із окремих анкетних

---

¹ *Ле Гофф Ж., Трюон Н. История тела в средние века / Пер. с фр. Е. Лебедевой. М., 2008. С.7.*

² *Mauss M. The Techniques of the Body. London, 1973. P.72.*

даних. У нашу інформаційну епоху, коли візуальні образи становлять реальну конкуренцію текстам, тим більше зростає значення візуалізації тілесності, особливо через її приватну репрезентацію.

У центрі уваги запропонованої статті – візуалізація тілесності В'ячеслава Липинського. Варто зазначити, що постава нашого героя дуже придатна для розгляду вказаної проблеми. Адже він приділяв чималу увагу як власній тілесності, так тілесним образам взагалі. Досить часто висловлював потребу доповнити «образ духовний» – «образом фізичним». Можна згадати, як ретельно він ставився до підбору ілюстрацій для свого видання “Z dziejów Ukrainy”, особливо кліше зображень українських історичних діячів.

Крім того, тут маємо добру нагоду відрефлексувати взаємодію самопрезентації (его-презентації) та зовнішнього спостереження щодо однієї постаті. Фактично йдеться про окремі суб'єктивні «образи тіла», які фокусуються в межах одної «тілесної схеми». Одні й ті ж факти, процеси, характеристики явища можуть бути по-різному розглянуті, оцінені з точки зору зовнішнього спостерігача і з позиції безпосереднього репрезентанта. Для прикладу – соціокультурне студіювання, у тому числі й людської тілесності, може будуватися сполучаючи дві парадигми: через створення дослідником категорій для опису досліджуваної культури або ж через її опис в термінах власних творців і носіїв (у сучасній етнокультурології для позначення цих двох підходів використовують відповідно терміни «етний» (etic) і «емний» (emic)³.

Досить продуктивним для такої інтелектуальної процедури може бути використання поняття репрезентації (representation), основна змістовна характеристика якого не уявлення, а зображення. Часом маніфестація візуалізації власної тілесності дає значно більше інформації про суб'єкт цих актів, ніж про самі тілесні образи. Такий підхід дозволяє уникнути дуалізму індивідуального ментального та колективного несвідомого, але залишається дихотомія між репрезентованим та результатом візуалізації. Це можна пояснити тим, що й саме тіло, незалежно від його власника, може виступати суб'єктом конструювання. Останні акти представлені взаємодією тіла з зовнішніми обсерваторами і реалізуються у їхніх репрезентаціях. Отже, у формуванні соматичного знання про особу спостерігається своєрідне розщеплення суб'єктності на его-складник та altera-складник.

Інший важливий аспект для розуміння проблеми це розгляд тілесності як єдності душі і тіла. Тіло може бути інтерпретоване як оболонка (вмістилище) для душі. Саме через тілесність будується інтегральна характеристика екзистенційного/онтологічного досвіду людини, поле взаємодії внутрішнього і зовнішнього життєвих просторів людини. «Мова» тіла виробляється у процесі соціалізації людини. Це найрізноманітніші тілесні практики («техніки тіла» за М.Моссом): жести, рухи, фізична

³ *Быховская И.М.* Человеческая телесность как объект социокультурного анализа (история проблемы и методологические принципы ее анализа) // Труды ученых ГЦОЛИФКа: 75 лет: Ежегодник. – М., 1993. – С. 58-68.

культура, спорт, аскетизм/гедонізм, гігієна, догляд за тілом і його частинами (волоссям, шкірою, нігтями), харчування, пости, дієти, голодування, паління, вживання алкоголю, наркотиків інших стимуляторів, статеві стосунки, режим життєдіяльності, обряди та ритуали, танці, біль, нездужання, лікування, масаж, гра, покарання, катування, ув'язнення, воєнні дії, знищення тощо. Виокремлюють тілесні модуси (модуси тіла) – властивості, які воно набуває в певній ситуації, при взаємодії з іншими тілами, предметами, оточуючим середовищем. У протилежність до них – атрибути – постійні властивості тіла.

Джерела залучені до розгляду нашої теми враховують, передовсім суб'єктивну природу репрезентації тілесності, й тому мають передовсім особове походження. Це листування самого Липинського та листи до нього, спогади сучасників, щоденники. Особливе значення має фотографія, як специфічний вид історичного джерела⁴.

Ego-візуалізація

За відправну позицію у з'ясуванні ego-презентації В.Липинського, зрештою й сома-психологічних підстав його творчості, візьмемо лист історика до Степана Гриневецького, написаний майже на фініші його життєвого шляху, у лютому 1930 р. У ньому автор намагався репрезентувати власний тілесний образ. Що цікаво, своє зображення він подавав у певній динаміці, через видозміни власного образу, які зафіксовані на світлинах: «Для ілюстрації дозволю собі послати Вам три фотографії: одну часів війни, коли я був в кавалерійському полку російської армії на фронті в східній Пруссії в армії Самсонова (в бою під Таненбергом і т.д.) [див.: фото 1]; друга фотографія походить з 1918 р. з часів мого послування у Відні [фото 2]; третя (яку зважуюсь послати Вам тільки тому, що Ви лікар) зроблена моїм приятелем п. Ципріяновичем в осени 1929 р. для того, щоб її послати одному лікареві, що дає мені заочні поради [фото 3]. Як можете судити з цих фотографій, те, чого не зробила війна і революція, зробила еміграція»⁵.

Характерно, що Липинський не одразу прийшов до потреби такої відвертої тілесної самопрезентації, тим паче у порівнянні не на користь власного образу. Він доволі обережно і вибірково ставився до поширення власних фотографій. Так, у листі до Богдана Барвінського у січні 1926 р. він, дякуючи за фотографію останнього, відповідає: «На жаль, не можу Вам віддячитися присиланням своєї фотографії, бо в останніх роках я не фотографувався»⁶. Водночас, у грудні 1928 р. Липинський надсилає власні фото адміралу Ярославу Окуневському: «До цього дозволю собі долучити

⁴ Цікавим прикладом історіографічного та джерелознавчого опрацювання історичних фотографій може слугувати колективна праця польських колег за редакцією В.Юльковської. Див.: *Foto-Historia. fotografia w przedstawianiu przeszłości / Redakcja Violetta Julkowska. Poznań, 2012 195 s.*

⁵ *Листи В.Липинського до С.Гриневецького // Листування В.Липинського / ред. Я.Пеленський, Р.Залуцький, Х.Пеленська. К., 2003. Т.1. С.334.*

⁶ *Листи В.Липинського до Богдана Барвінського // Там само. С.174.*

на ласкавий спомин дві фотографії, одну з 1918 р., другу з 1928 р... Прошу ласкаво вибачити, що фотографія не наклеєна, але тільки така лишилась мені з тих часів, коли я міг і хотів фотографуватись. Мала – це розуміється аматорська. Її вже тут, в моїй хаті робив п. Ципріянович⁷. У жовтні 1929 р. Липинський так само інформував І.Кревецького про те, що отримує заочні поради з лікування безсолловою дієтою від лікаря з Берліну: «Йому час від часу посилаю свої фотографії. Останню долучаю тут для Вас, але під умовою, що Ви її нікому не покажете і зараз знищите» (виділення – В.Л.)⁸. Отже власні світлини, зроблені під час прогресуючої хвороби, розглядалися ним більшої мірою як засіб медичної експертизи, а не самопрезентації. Проте, вже через тиждень Липинський написав Роману Метіку: «Щоб Ви мали поняття як я виглядаю тепер, посилаю Вам фотографіку з останніх часів»⁹. Очевидно, що не для всіх адресатів і не весь час наш герой виявляв подібну відвертість. Так кардиналу Йосипу Сліпому у червні 1930 р. Липинський відписав: «М.Ципріянович переказував мені Ваше бажання мати мою фотографію. На жаль, крім аматорських, тепер інших не маю. При нагоді постараюсь замовити в Відні відбитку з фотографії з давніх літ і тоді зараз перешлю Вам»¹⁰.

Виявленні відмінності, вочевидь, свідчили не стільки про різницю у ставленні Липинського до окремих адресатів, а про зміни у загальному стані його здоров'я, особливо її психологічної складової. Більше того, він намагався зберегти гарні спомини своїх давніх приятелів, тим самим запобігти «втраті» власного позитивного тілесного образу. Зокрема, він по дружньому застерігав Р.Метіка: «...Бо я не хотів би, щоб, побачивши тепер останки того, чим я був колись, Ви попсували собі добрі, слава Бог – враження з нашого давнього знайомства»¹¹.

Зафіксований у фотографіях тілесний образ певним чином кореспондується з загальною формулою его-презентації Липинського: «Фах, до якого я готовився і яким займався – *хліборобство*. Крім того був я в життю своїм *військовим і істориком*. Всі ці заняття люблю, до них лежить моя душа»¹².

Показово, що сам Липинський також доволі послідовно намагався відстежити залежність власного психологічно (психічного) стану від тілесності: «Люде в такій стадії туберкульози звичайно дуже нервові і вражливі. Доки я був здоровіший, я ще міг терпеливо боротися з внутрішніми дефектами нашої організації і з зовнішніми ворогами. Тепер одно і друге

⁷ *Листи до Ярослава Ожуневського* // В'ячеслав Липинський та його доба: Книга друга. К., 2010. С.350

⁸ *Листи до Івана Кревецького* // Там само. С.285.

⁹ *Листи до Романа Метіка* // Там само. С.291.

¹⁰ *Листи до Йосипа Сліпого* // Там само. С.355.

¹¹ *Листи до Романа Метіка* // Там само. С.293.

¹² *Липинський В.К.* Листи до братів-хліборобів. Про ідею і організацію українського монархізму // Твори. Політологічна секція. К., Філадельфія: Ін-т Східноєвропейських досліджень НАН України; Східноєвропейський дослідний ін-т ім. В.К. Липинського, 1995. Т.6. Кн.1. С.XLIII.

виводить мене з рівноваги...». І далі: «Боротьба з оцим внутрішнім злом нашим спричинилась головно до збільшення моєї недуги до такої стадії, що я став повним інвалідом»¹³. Особисті обставини, вочевидь, спонукали й до ширшого зацікавлення зазначеною проблемою. Тому не випадково Липинський, обговорюючи із Чикаленком писання Шаповала, зрештою зауважив: «А може там єсть якийсь цікавий матеріал для історії нашої психопатології, яку тепер саме пильно студіюю, то будьте ласкаві пришліть мені її»¹⁴.

З іншого боку Липинський намагався дезавувати хибні, на його думку образи, які творили зовнішні спостерігачі. На початку листа до Миколи Грабини від 27 листопада 1930 р. він зауважував: «Ви мене ніколи у вічі не бачили і уявляєте собі мене, мабуть, так, як той карикатурист з «Зиза», що намалював мене в образі професора (яким я ніколи не був) і дав мені в руку парасоллю (якої я ніколи в життю як сільський господар і військовий не носив)»¹⁵. Тут спостерігаємо спробу навіть візуально відмежуватися від тих образів, які були цілком неприйнятні для самопрезентації мислителя. Щодо самої карикатури на свою особу, Липинського також обурювало, що її автор не мав жодного уявлення про те, як виглядає об'єкт малювання: «Найпримітивніша культура вимагає, щоб карикатурист придбав собі принаймні фотографію того, кого він хоче карикатуризувати. Нарисувати ж якусь машкару з власної фантазії і підписати під цим «Липинський» – це такий брак поважання до другої людини, який пояснюється тільки невилічимим нашим варварством»¹⁶.

Обговорюючи умови праці в берлінському УНІ з Д.Дорошенком Липинський із задоволенням писав: «Те, що ми будем зватись «членами», а не «професорами» Інституту, дуже мені подобається. Протестую тільки рішуче проти того, щоб я один тільки репрезентував «ученість» в Інституті. На це Ви і наші два доктори маєте значно більше даних, ніж я хлібороб і жовнір»¹⁷. У листі від 8 березня 1928 р. Липинський прохав Є.Чикаленка: «Будьте ласкаві, Дорогий Євгене Харламповичу, не титулюйте мене «професором». Я ним не був, не єсть, і мабуть вже не буду»¹⁸.

Як бачимо, наш герой категорично відмежовувався від образу «інтелігента» і більш конкретно – образу «професора».

¹³ *Листи В.Липинського до С.Гриневецького* // *Листування В.Липинського...* С.335.

¹⁴ *Листи В'ячеслава Липинського до Євгена Чикаленка* // *В'ячеслав Липинський та його доба: Книга третя.* К., 2013. С.579.

¹⁵ *Листи В.Липинського до М.Грабини* // *Листування В.Липинського...* С.326.

¹⁶ *Листи до Романа Метика* // *В'ячеслав Липинський та його доба: Книга друга.* – С.301.

¹⁷ *Листи В.Липинського до Д.Дорошенка* // *Листування В.Липинського...* С.625.

¹⁸ *Листи В'ячеслава Липинського до Євгена Чикаленка* // *В'ячеслав Липинський та його доба: Книга третя.* – С.620.

Дон Кіхот

Свого часу І.Лисяк-Рудницький висунув цікаву гіпотезу, про те, що Липинський використовував символічну постать Дон Кіхота для самопрезентації. Спираючись на аналіз відомого памфлету мислителя¹⁹, й особливості його стосунків з О.Назаруком, історик робить припущення, «що під символічними посталями Дон Кіхота й Санчо Панси він бачив самого себе і – Назарука. Цей здогад спирається на тому, що фізичними й психічними прикметами вони оба дійсно подекуди нагадували героїв Сервантеса. Один міг наводити на думку худорлявого «лицаря сумного обличчя», а другий його присадкуватого й череватого джуру. Один – із своєю глибокою серйозністю та нахилом до патосу – мав у собі щось донкіхотського, а другий – із своїм приземленим прагматизмом, почуттям гумору й сатиричною жилкою – щось санчопсівське»²⁰.

У текстах Липинського справді зустрічається позитивно забарвлений образ Дон Кіхота, як носія європейських ідей, зокрема – ідеалізму, романтизму, державницької традиції. Це безсмертна постать, поряд з Санчо Пансо, символ старої європейської культури. Для нього «Дон Кіхот зі своєю заржавілою старою зброєю, зі своїми перейнятими з батьківських заповітів думками, зі своїм суцільним і викінченим розумінням оточуючого світу – весь виростає з минувшини. Його віра – це традиційна віра предків в шляхетність і красу життя»²¹. В листі до Д.Дорошенка у травні 1928 р. Липинський підкреслював, що його опонент, російський історик Мякотін, в одному не мав слушності, – «а саме, що всі українці були позбавлені державницького інституту. Дон-Кіхоти були і за часі Переяславської Умови»²². Власне йдеться про Б.Хмельницького, якого історик уявляв «останнім українським Дон Кіхотом»²³.

Пізніше, М.Попович у принципово іншому контексті запропонував власне порівняння Липинського з Дон Кіхотом: «Всі вимоги лицарства, які ставить до політика Липинський, вся його утопічність в політиці нагадує Дон Кіхота, і містицизм, любий серцю пана В'ячеслава, – не більше ніж полум'яна віра в певні чесноти»²⁴. Далі ця думка була запозичена і

¹⁹ Липинський В. Трагедія українського Санчо Панча (Із записної книжки емігранта) // Вячеслав Липинський та його доба: Книга перша. – 2-е вид. доопрац. та доповн. / Упоряд. Т. Осташко, Ю.Терещенко. К., 2010. С.29-37.

²⁰ Лисяк-Рудницький І. Назарук і Липинський: історія їхньої дружби і конфлікту // Історичні есе. К., 1994. Т.2. С.212.

²¹ Липинський В. Трагедія українського Санчо Панча (Із записної книжки емігранта). С.29.

²² Листи В.Липинського до Д.Дорошенка // Листування В.Липинського... С.628.

²³ Липинський В. Трагедія українського Санчо Панча (Із записної книжки емігранта). С.31.

²⁴ Попович М. В'ячеслав Липинський і український консерватизм // Вячеслав Липинський. Історико-політологічна спадщина і сучасна Україна / За ред. Я.Пеленського. К.; Філадельфія, 1994. С.51.

розтиражована кількома політологами і публіцистами (В. Бурлачок та ін.) які висвітлювали постать В.Липинського як такого собі політичного мрійника.

Проте рацію мав усе ж таки Лисяк-Рудницький – позитивна конотація образу Дон Кіхота дуже добре працювала у контексті консервативних настанов Липинського і оптимально підходила для його самопрезентації.

Тіло як ідентент

Можна виявити певний зв'язок тілесності та самоідентифікації/ідентифікації нашого героя. Так, Б.Лепкий при знайомстві з Липинським, зауважив для себе: «Прізвище польське, а тип такий український»²⁵. Більше того, Р.Метик згадував, що під час відвідин краківської «Просвіти» відомим українським антропологом Ф.Вовком були проведені антропологічні обстеження її учасників, у тому числі й Липинського. В результаті виявилось, що останній, «як брунет з чорними очима і короткою, після помірив антропологічних, головою (*βραχוקέφαλος*) – був типовим українцем»²⁶. Варто зазначити, що наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. в українському інтелектуальному середовищі значно збільшився інтерес саме до антропологічних особливостей власного народу та відмінностей від інших народів, насамперед від росіян і поляків. Тому особливою популярністю користувалися праці з цієї проблематики: стаття В.Антоновича «Три національні типи народні» і класичний доробок Ф.Вовка, «Антропологічні особливості українського народу», вміщений у збірнику «Студії з української етнографії та антропології». Твердження останнього дослідника про перевагу серед українців представників т.зв. адриатичної (динарської) раси як найкраще пасувало до визнання фізичної будови тіла Липинського належним до «українського типу».

Тілесна символіка, «техніки тіла»

Частини тіла, які найчастіше присутні у дискурсі Липинського: серце, легені, язик, очі, кров, руки, кістки, нерви, ноги, материнська утроба. Рідше зустрічаються навіть такі метафоричні речі як «мужеське запліднююче сім'я». Доволі часто він послугувався образом цілого «організму», у більшості у метафоричному сенсі. Окремо варто зауважити образне використання мислителем такого визначення як «бути «чужим тілом». Тілесність тут слугувала для окреслення простору Іншого.

Його життєвим кредо було: «Ми шляхта тутешня, місцева – сини, народжені на цій землі, й *кров від крові і кістка від кістки* того народу ми є!»²⁷. Читачів часопису «Америка» він переконував, що «кожний дійсний

²⁵ Лепкий Б. Моя перша зустріч з Липинським // Вибрані твори: У 2 т. К., 2007. Т.1. С.503.

²⁶ Метик Р. Моє знакомство і переписка з В.К.Липинським // В'ячеслав Липинський та його доба: Книга третя. К., 2013. С.480.

²⁷ Lipiński W. Szlachta na Ukrainie. Udział jej w życiu narodu ukraińskiego na tle jego dziejów. Krakow, 1909. S.36.

Гетьманець, що державну ідею українську носить в своїм розумі і *серці*, а не на *язиці* і в літературних фантазіях»²⁸. «Бо історії – як що дивитися на неї, як на «учительку життя» – не можна навчитися: її треба в своїй *крові*, в своїй традиції і у своїй культурі мати» (скрізь виділення моє – В.М.)²⁹.

У текстах Липинського зустрічається цікаве метафоричне протиставлення – він вибачається за гостре слово супроти свого адресата бо «це було з нервів, а не від серця»³⁰.

Звертаючись до читачів з ворожого табору, Липинський з певною долею пафосу промовляє: «До Вам, як людей вийшовши з народу, йшов я, і Вам *протягував я руку* ціле своє життя. Приймаючи Ваш народний український говір і скрізь шукаючи спільної – державної і національної – мови з Вами»³¹. Свій основоположний політичний трактат «Листи до братів-хліборобів» мислитель адресує «взагалі для всіх Українців, що хочуть Держави Української і мають Бога в *серці*, а розум в *голові*»³². До видавничої спілки і редакції газети «Діло» – «можу ... переслати тільки йдуче від всього *мого серця* побажання»³³. «Справді жаль болючий стискає *серце*»³⁴, – до О.Барвінського з приводу неможливості друку його праць.

У приватному листуванні, особливо з близькими людьми, доволі часто використовував найрізноманітніші «тілесно означені» звороти: «низенько кланяюсь Вам (і Вашій Дружині)», «передавайте низький поклін», «поклоніться йому низенько од мене і перешліть мій дуже, дуже сердечний привіт», «поклоніться від нас», «складаю укліну і щиру подяку», «шлемо Вам я і моя жінка низенький поклон, з шанобою», «жінка кланяється» (допоки був одружений), «міцно стискаю Вашу руку», «цілую Вам всім серцем», «цілую од щирого серця», «целую Вашу ручку» (до княгині Марії Васильчикової) тощо.

Тілесність у репрезентації Липинського позбавлена чуттєвості і будь-яких проявів еротизму. По багатьом параметрам вона наближається до аскетизму. Вочевидь таку настанову мислителя можна пояснити релігійним характером його світогляду. Саме на цій основі формувався його ідеал жінки, і відповідно жіночої тілесності. Для нього це «римські матрони», які творять основну «родинну комірчину всіх класів». Дуже показово, що він закликав українських жінок уподібнитися цьому ідеалові, бути «релігійними і патріотичними». Тому й головне їхнє завдання він визначав таким чином: «Виховуйте дітей Ваших від наймолодших літ в послуху Богові і

²⁸ Листи В.Липинського до часопису «Америка» // Листування В.Липинського... С.165.

²⁹ Липинський В. Листи до братів-хліборобів. С.77.

³⁰ Листи В.Липинського до Ф.Гладилевича // Листування В.Липинського... С.309.

³¹ Липинський В. Листи до братів-хліборобів. С.XII.

³² Там само. С.XL.

³³ Листи В.Липинського до редакції щоденної газети «Діло» // Листування В.Липинського... С.442.

³⁴ Листи В.Липинського до О.Барвінського // Листування В.Липинського... С.183.

Гетьманові»³⁵. Цілком у патріархальному дусі мислитель визначав і соціальну роль жіноцтва: «Пам'ятайте врешті, що жінка може бути лиш дружиною і матір'ю, монахінею і сестрою милосердя, або гетерою»³⁶. Із «заразою гетеризму», у тому числі й у приватному житті, Липинський закликав якнайрішучіше боротися, як із загрозою для української нації.

Він також украй нетерпимо ставився до будь-яких проявів статевої розпущеності, як ознак моральної деградації, зокрема проросійської соціалістичної та демократичної інтелігенції в Україні. Зокрема, знавцем і представником такої верстви, мислитель вважав В.Винниченка, твори якого зосереджені на статевому питанні й статевої аномальності. Твори іншого письменника – Валеріана Поліщука, передовсім його поему «Онан», вважав написаною «в стилі варварської, дикунської порнографії»³⁷. Лякали його й ознаки моральної деградації, які спостерігалися в повоєнній Європі. У зв'язку з цим він, навіть, вдається до певного сарказму: «Коли тепер в модерних демократіях по великих містах жінки масами віддаються псам, то чому колись, як людей було мало, а малп багато, частина їх – з наслідками в формі полумалпячого потомства – не могла віддаватись малпам»³⁸.

Водночас у приватних текстах молодого Липинського зустрічаються, хоча й не так часто, позитивно забарвлені описи жіночої тілесності. Так, у листі від 15 червня 1908 р. він зв'язується В.Доманицькому: «С... незвичайно мені подобалась, з панною ми так і не поговорили, бо вона була чимось занята – незвичайно гарна на вроду дівчина»³⁹.

Тілесні жести Липинського охоплюють широкий спектр від «подання руки» до «плювка у лист». Така собі *соматизація* почуттів – тілесна передача емоцій. У більшості це були стандартні тілесні реакції.

Серед них досить поширені тілесні вияви ввічливості і поваги. Зокрема. М.Базілевський згадував про дві характерні особливості Липинського: власноручне написання листів (більшість листів, принаймні до 1926 р. написані власноручно) та вихід на зустріч гостям. Зауважимо, що ці соматичні жести реалізувалися не зважаючи на важкий ста хворої людини. «Я так і знав, що він вийде назустріч», – сказав Лоський. Я не зрозумів, але Лоський додав: «Ото йде Липинський». Я остовпів... До нас наближався, приязно та безжурно усміхаючись, мужчина середнього росту, елегантно одягнений, з воєнною виправкою»⁴⁰. З листа В.Липинського до С.Чикаленка від 9 лютого 1921 р.: «Коли-б був здоровий, то розуміється вийшов би

³⁵ Липинський В. Листи до братів-хліборобів. С.XXXIX.

³⁶ Там само. С.XL.

³⁷ Там само. С.326-327.

³⁸ Листи до Осипа Назарука // Вячеслав Липинський та його доба: Книга друга. С.315.

³⁹ Листи В.Липинського до В.Доманицького // Листування В.Липинського... С.503.

⁴⁰ Базілевський М. Вячеслав Липинський: із циклу «На грані двох епох» // Вячеслав Липинський та його доба: Книга третя. С.500.

зустріти Вас на вокзал»⁴¹. У цьому теж бачимо особливість самоперезентації нашого героя.

Однією з «тілесних технік», яка характеризує певну особу є її режим дня, який можна розглядати як взаємодію загальнопоширених соціальних практик із біологічним ритмом окремого людського організму. Характеристика людини як «сови» чи «жайворонка» доповнює її загальний біографічний образ деякими інтимними аспектами, які іноді мають важливе значення для бої самої людини. Для В.Липинського, як можна судити із наявних джерел, була характерна мінливість режиму життєдіяльності. М.Козак свідчив про те, що нашого героя, поки він був ще здоровіший, можна віднести до «жайворонків»: «Вставав рано. В зиму коло 6 год. В літі перед 5-тою. Сам варив чай в електричному горнятку... По 9 ішов до ліжка, але ще довго читав»⁴². Однак постійно прогресуюча хвороба швидко внесла суттєві корективи: «В Бадегу В.Липинській почувався вже куди гірше і порядок дня був у нього цілком інший ніж в Райхенав. Під вечір мав дуже часто приступи задухи. Тому просто боявся скоро засипляти і гасив світло не скоріше як в 12 годині. Тепер не міг вже і так скоро вставати... Якщо почував себе краще, то вставав коло 9 год.»⁴³. Сам Липинський досить часто писав про різні порушення сну, особливо безсоння.

Липинський залишив мало свідчень про свої гастрономічні уподобання. Складається враження про те, що він взагалі мало переймався їжею. Вочевидь, вона лишалася для нього лише засобом підтримання життєвих сил, а не особливим джерелом задоволення. Так Р.Метик описував студентські роки нашого героя: «Хоч поміщик, своїм поведенням не вибивався він в буденнім життю понад тих студентів, що сходилися в гурті. Харч його, мешкання та вбрання були скромні, зате потреби духа були в нього великі»⁴⁴.

Скупа інформація про його харчовий раціон стосується останніх років життя. Зокрема, В'ячеслав Казимирович розводив у власному господарстві курей, споживання яких було включено до його безсолевой дієти. Крім того, це господарство давало певні прибутки, якій йшли на покриття витрат на лікування.

Цікавий і останній тілесний жест Липинського. Він розпорядився, аби після смерті йому зробили прокол серця⁴⁵.

⁴¹ *Листи В'ячеслава Липинського* до Євгена Чикаленка // В'ячеслав Липинський та його доба: Книга третя. С.567.

⁴² *Козак М. З життя і діяльності Вячеслава Липинського* // Вячеслав Липинський та його доба: Книга перша. – 2-е вид. доопрац. та доповн. / Упоряд. Т.Осташко, Ю.Терещенко. К., 2010. С.339.

⁴³ Там само. С.340.

⁴⁴ *Метик Р. Моє знаомство і переписка з В.К.Липинським*. С.479.

⁴⁵ *Савур-Ципріянович М. Останні дні Вячеслава Липинського* // В'ячеслав Липинський та його доба: Наукове видання. К.; Житомир, 2008. С.235.

Хвороба і біль як проєкції онтології тілесності

Особливий вияв тілесності спостерігається у ставленні Липинського до стану свого здоров'я, власне до своєї основної недуги – туберкульозу (сухот легенів). Взагалі цей аспект потребує окремої розвідки – докладного аналізу «історії хвороби» видатного мислителя⁴⁶. Важливо пам'ятати, що хвороба і біль слугують найпотужнішими спонукальними чинниками опредмечування людської тілесності, виявлення її індивідуальності. Як вдало підмітив сучасний філософ В.Подорога: «Суб'єктивність, чи те, що ми інколи називаємо суверенністю людської особистості, з'являється з безлічі мнезичних слідів, що залишені на людських тілах. Біль як основний інструмент каральної анатомії зближує нас із власним тілом и віддаляє від нього...»⁴⁷.

Варто зауважити, що тема власної недуги досить рано ввійшла у екзистенційну практику нашого героя. У дитинстві він не відрізнявся міцним здоров'ям. Так, під час навчання у Житомирській чоловічій гімназії, В'ячеслав із-за хвороби пропустив майже цілий 1896-1897 навчальний рік, не був атестований із більшості предметів і був залишений на повторне навчання⁴⁸. Надалі хвороба не тільки визначала ритм життя, але й позначалася на всій системі думання. Вочевидь, це впливало не тільки на його щоденне життя, а й на наукову творчість, громадську, політичну діяльність. Проте варто зазначити, що попри різні недуги, зрештою і смертельну хворобу, мислитель не полишав своєї щоденної праці виснажливої праці (у цьому маємо, очевидно, реалізацію загальної аскетичної настанови нашого героя, ідеї служіння українській справі, виконання «суспільного довгу»). Роман Метик писав про це: «...Липинський пильно працював над своїми історичними студіями і не спочивав навіть тоді, коли його сильно боліли зуби»⁴⁹.

Причиною сухот Липинського був застарілий плеврит. Р.Метик згадував: «Він лікував в Закопанім сухий плеврит, який дістав по нещасливім випадку на перегоновій площі у свого дядька Рокицького на Київщині. Він тоді упав з коня, беручи перешкоду в їзді і відтак захорував»⁵⁰.

⁴⁶ Історіографія щодо «історії хвороби» В.Липинського на цей час знаходиться на початковій стадії опрацювання. Окрім принагідних згадок про неї у біографічних працях Б.Ганцажа та І.Передерій, варто згадати розвідки І.Гирича. Зокрема, відповідний розділ «Стан здоров'я В.Липинського в 1907-1914 роках» його передмови до збірника Листування В.Липинського. Див: *Гирич І.* Вячеслав Липинський у світлі його листування за дореволюційних часів // Український історик. 1999. Т. XXXVI. Ч. 2-4. С. 112-14; *Його ж.* Вячеслав Липинський у світлі його листування з дореволюційних часів // Листування В.Липинського / ред. Я.Пеленський, Р.Залуцький, Х.Пеленська. К., 2003. Т. 1. С. 85-88.

⁴⁷ *Подорога В.А.* Феноменология тела. Введение в философскую антропологию. Материалы лекционных курсов 1992-1994 годов. М., 1995. С. 24.

⁴⁸ *Передерій І.* В'ячеслав Липинський: етнічний поляк, політичний українець. Монографія. Полтава, 2012. С. 53.

⁴⁹ *Метик Р.* Моє знакомство і переписка з В.К.Липинським. С. 481.

⁵⁰ Там само. С. 480.

Ще 1903 р. Б.Лепкий згадує, що під час його першої зустрічі «Липинський був більше балакучий, хоча чулося, що йому говорити важко. Покашлював тим коротким, відривистим кашлем, що свідчить про не дуже-то здорові легені»⁵¹.

У серпні 1907 р. Липинський сповіщав Б.Грінченка: «Майже в пару день по приїзді сюди, на село до батьків, я *сильно занедужав* на груди і оце вже осьмий тиждень лежу у ліжку і тепер хоч можу сидіти та потрошки писати...» (виділення – В.Л.)⁵². У жовтні того ж року Вячеслав Казимирович інформував того ж адресата: «Здоровля моє о стільки вже краще, що можу ходити та потрошку працювати, але лікарі безумовно висилають мене в гори, лічитися...»⁵³.

Отже, певний час, від жовтня 1907 р. по квітень 1908 р. В.Липинський разом з В.Доманицьким лікувався в Закопаному. У листі до Грінченка від 9 березня 1908 р. Липинський описує свій побут і лікування у цьому гірському курорті: «Приїхавши сюди, я довгий ще час лежав у ліжку, але тепер почуваю вже себе краще та по-трохи берусь до роботи...»⁵⁴.

Пізніше Р.Метик згадував: «Липинськийвилічив в Закопанім зовсім плеврит, а належав до цих пацієнтів нашого і Доманицького спільного лікаря Др. Е.Маєвича, у котрих тяжко викликати піт»⁵⁵.

Пізніше, у лютому 1930 р. Липинський інформував С.Гриневецького про свою хворобу: «У мене туберкульоз виявився в 1909 р., як наслідок ексудативного плеврита, але потім був зовсім залічений»⁵⁶.

Окрім сухот, у Липинського виявляться і неврастенія⁵⁷. Ще у листуванні з В.Доманицьким у 1909-1910 рр. він неодноразово згадував про проблеми з нервами: «довели мої нерви до сілководного розстрою» тощо⁵⁸. У листі від 4 квітня 1911 р. він звірявся С.Єфремову: «Не зважаючи на енергійне лічення, розвивається сильно неврастенія, котра робить мене часом

⁵¹ Лепкий Б. Моя перша зустріч з Липинським. С.504.

⁵² Листи В.Липинського до Б.Грінченка // Листування В.Липинського... С.344.

⁵³ Там само. С.345.

⁵⁴ Там само. С.347.

⁵⁵ Метик Р. Моє знаомство і переписка з В.К.Липинським. С.480.

⁵⁶ Листи В.Липинського до С.Гриневецького // Листування В.Липинського... С.335.

⁵⁷ Ця ситуація, вочевидь, потребує окремого пояснення. Щодо діагностики «неврастенії», то маємо свідчення самого Липинського, а не лікарські висновки. Тут можна погодитися з В.Ващенком, що цю таємничу хворобу наприкінці ХІХ – початку ХХ ст. варто розглядати не лише як медичну проблему, а насамперед як проблему соціокультурних кодів, значень, метафор. Йшлося про модний «медичний» заокеанський продукт, який не піддавався притомному діагностуванню, але мав свідчити про належність хворих на вказаний недуг до інтелектуального прошарку. Див.: Ващенко В.В. Неврастенія: непрочитані історії (Деконструкція одного напису – сенс прочитання авто монографії М.Грушевського): Моногр. Дн-ськ, 2002. С.63-64, 68-89. 87-88 та ін.

⁵⁸ Листи В.Липинського до В.Доманицького // Листування В.Липинського... С.559, 562 та ін.

на кілька днів не здатним до ніякої роботи...»⁵⁹. У лютому 1912 р. до того ж адресата – «щось таке погане з нервами робиться, що серіозно лічитися мушу»⁶⁰. У липні того ж року: «моє нездоров'я – неврастенія, яка мучила мене страшенно останніми часами»⁶¹. Характерно, що у довоєнний період тема неврастенії переважала в листуванні Липинського, а сюжети із хворобою легенів становили певний загальний фон.

У липні 1911 р. Липинський повідомляє М.Грушевського про те, що хворіє на інфлюенцу, «тепер знову оця хвороба, лікарь сказав конче виїхати на якийсь час з Кракова. Отже мушу на якийсь місяць поїхати на село до Батьків»⁶². У січні 1913 р. пише тому ж адресатові, що «знову занедужав і почував себе дуже погано»⁶³.

Хвороба Липинського позначилась на проходженні його військової служби, отже й вплинула на формування одного з його еґо-репрезентацій, на образ «воїна» (неодмінної складової шляхетської гідності).

У листі до М.Грушевського у травні 1913 р. він інформує про те, що перебуваючи на військових зборах у Кінбурнському драгунському полку в Ковелі пройшов медичну комісію, яка визначила його «нездатним до дальшої служби»⁶⁴. У листі до А.Жука Липинський конкретизував причини такого рішення лікарів – через хворобу легень і серця, та з сумом зауважив з цього приводу: «Я не дуже радію з того звільнення, бо показується, що я таки справді хворий, коли мене увільнили без всяких старань з мого боку»⁶⁵.

Однак, з початком Першої світової війни, Липинський все ж був призваний у діючу армію. Як він зазначив у листі до С. Єфремова, комісія на цей раз визнала його здоровим⁶⁶. У липні 1914 р. прапорщик Липинський прибув до 4-го драгунського Новотроїцько-Катеринославського полку, який був розквартирований на півночі Ломжинської губернії. Полк входив до складу 6-го армійського корпусу. У серпні-вересні того ж року брав участь у невдалому наступі Другої армії генерала О.Самсонова у Східній Пруссії. Як згадував сам Липинський: «Особливо тяжкі бої нашого полку під Бельцонценом, під Руммі при зайняттю Ортельсбурга, при наступі на Пассенгайм; потім, при відвороті російських армій: під Мишинцем, під Грос-Спаліненом, в кінній атаці під Щучином...»⁶⁷. Після отриманого поранення та сильної застуди, Липинський був переведений до тилкових частин і решту

⁵⁹ *Листи В.Липинського до С.Єфремова* // Листування В.Липинського... С.667.

⁶⁰ Там само. С.672.

⁶¹ Там само. С.675.

⁶² *Листи В.Липинського до М.Грушевського* // Листування В.Липинського... С.377-378.

⁶³ Там само. С.405.

⁶⁴ Там само. С.410.

⁶⁵ *Листи В.Липинського до А.Жука* // Листування В.Липинського... С.756.

⁶⁶ *Листи В.Липинського до С.Єфремова* // Листування В.Липинського... С.684.

⁶⁷ *Липинський В.* З приводу статті генерала Залеського // Хліборобська Україна. Відень, 1923-1924. Кн.5. С.279.

війни прослужив у Дубно, Острозі та Полтаві. Обставини воєнного часу виявилися фатальними щодо погіршення стану Липинського. У листі до Р.Метика (травень 1930 р.) він задував: «Перед війною я був зовсім здоровий. Моя недуга почалася знов вибухом крові, якого я дістав в мазурських озерах, служачи в 4 драгунським полку в армії ген. Самсонова (по битві під Танненбергом, де противником нашим був тоді ген. Гінденбург)»⁶⁸.

Світозар Драгоманов, який зустрів нашого героя в літку 1917 р. саме у Полтаві, в своїх спогадах наводив слова Липинського: «...Після поранення в Східній Пруссії, де я був в армії Самсонова, мене підлікували а лазареті, а після того вирядили в запілля, на посаду, де я можу поправляти стан свого здоров'я, бо знову появилася небезпека від заліченого туберкульозу легенів»⁶⁹.

У серпні 1918 р. Липинський переніс операцію на шиї. За спостереженням Р.Метика ця операція «спричинила йому великий біль тому, що оперованого не хлороформували, бо в нього було не зовсім здорове серце». Щодо післяопераційного вигляду то тут була наступна ситуація: «Хто знав Вячеслава Казимировича, мусів вичитати в його лиці опріч енергії, сильної волі, та молодечого запалу, ще строгість, яку збільшувало волосся на голові, чесане в щитку, сліди умучення на лиці та заріст, якого від тижня не усував, бо задля операції не голив бороди»⁷⁰.

У квітні 1919 р. Липинський лікувався в Бадені (інформація з його листа до М.Василька)⁷¹.

У червні 1920 р. Липинський у листі до А.Білопольського звирявся: «По приїзді з Відня я занедужав на тяжкий грип і пролежав два тижні у ліжку. Ще сьогодні ледве хожу по світі»⁷². Про це ж мислитель інформує й Д.Донцова⁷³.

У лютому 1921 р. знову перехворів на грип. З листа до Є.Чикаленка: «Отже, коли тільки не боїтесь зарази, то приїздіть якнайшвидше. Лікар каже, що як не буде ніяких ускладнень, то за тиждень встану»⁷⁴.

У грудні 1921 р. у листі до Білопольського Липинський згадав: «По приїзді з Б[ерлін]-у я трохи нездужав і тому так довго не писав до Вас»⁷⁵.

З листа до Є.Чикаленка (за квітень 1922 р.): «Майже цілий Січень і Лютий пролежав я хворий на грип, а потім на комплікації в легких»⁷⁶.

⁶⁸ Липинський В. Листи до Р.Метика // З епістолярної спадщини / Упоряд. Т.Осташко, Ю.Терещенко. К., 1996. С.36.

⁶⁹ Драгоманов С. Спогади про В'ячеслава Липинського // В'ячеслав Липинський та його доба: Книга третя. С.459.

⁷⁰ Метик Р. Моє знаомство і переписка з В.К.Липинським. С.483.

⁷¹ Листи В.Липинського до М.Василька // Листування В.Липинського... С.241.

⁷² Листи В.Липинського до А.Білопольського // Листування В.Липинського... С.199.

⁷³ Листи В.Липинського до Д.Донцова // Листування В.Липинського... С.575.

⁷⁴ Листи В'ячеслава Липинського до Євгена Чикаленка // В'ячеслав Липинський та його доба: Книга третя. С.567.

⁷⁵ Листи В.Липинського до А.Білопольського // Листування В.Липинського... С.203.

Квітень того ж року знову позначився тяжким грипом (інформація з листа до М.Васильчикової)⁷⁷.

У листопаді 1923 р. Липинський у листі до Ореста Жеребка підвів певний підсумок власних негараздів, які й викликали його захворювання: «...Зруйнував тим всім важко моє здоров'я і маю тепер сильний туберкульоз і хвороб серця, маючи 40 років і не маючи засобів для лічення»⁷⁸.

30 грудня 1924 р. Липинський пише Чикаленку: «Цілі тутешні свята пролежав в ліжку з високою температурою і ще з того часу лежу. Оця безсніжна зима з морозами та курявою поряд з ріжними негодами емігрантського життя зовсім звалили мене з ніг»⁷⁹. У січні 1925 р. Липинський повідомив О.Барвінському: «Цілі свята пролежав я хворий на інфлюенцію, яка при моїх слабких легких все проходить тяжко»⁸⁰. У вересні, в листі, написаному з лікарні, до того ж кореспондента подається більш детальна інформація про перебіг хвороби: «Недуга легких, що в останнім півріччю розвинулась дуже сильно, викликала неакуратність в кореспонденції і примусила мене врешті вдатися до лічниці. Лікарі кивають наді мною головами, але роблять надію, що підлічать. Аби це тільки не задовгого часу вимагало...»⁸¹.

У листі до Є.Чикаленка (червень 1925 р.) Липинський знову детальніше розповідає про перебіг своєї хвороби: «Позаяк зі здоров'ям моїм було недобре – рішив я поїхати до Відня до лікарів. Там мені сказали, що лівого легкого вже у мене нема, а в правому процес йде повним ходом. Отже перша умова – це покинути принаймні на три місяці всяку працю, щоб організм прийшов трохи до сил»⁸².

На цей же час, вочевидь, припадає переломний момент у розвитку хвороби Липинського (і його ставленні до власного здоров'я/життя). Про це, зокрема, свідчить його лист до лікаря Володимира Ганьківського від 11 листопада 1925 р. у якому йдеться про діагноз захворювання і методи його лікування. Пацієнт повідомляв, що діагнози, який ставлять лікарі різняться: «Одні ... знаходили у мене процес острий, скоротечний. Другі – власне тутешній головний лікар – Д-р Кравс – по трьох тижневій обсервації, схарактеризував процес в моїх легких, як повільний...»⁸³. Відповідно й методи лікування пропонувалися різні: енергійне санаторне лікування

⁷⁶ *Листи В'ячеслава Липинського до Євгена Чикаленка* // В'ячеслав Липинський та його доба: Книга третя. – С.576.

⁷⁷ *Листи В.Липинського до М.Васильчикової* // Листування В.Липинського... С.245.

⁷⁸ *Листи В.Липинського до О.Жеребка* // Листування В.Липинського... С.696.

⁷⁹ *Листи В'ячеслава Липинського до Євгена Чикаленка* // В'ячеслав Липинський та його доба: Книга третя. С.596.

⁸⁰ *Листи В.Липинського до О.Барвінського* // Листування В.Липинського... С.181.

⁸¹ Там само. С.182.

⁸² *Листи В'ячеслава Липинського до Євгена Чикаленка* // В'ячеслав Липинський та його доба: Книга третя. С.604.

⁸³ *Листи В.Липинського до В.Ганьківського* // Листування В.Липинського... С.279.

протягом трьох місяців, або ж більш тривале лікування в домашніх умовах. Проте Липинського непокоїло не тільки ця невизначеність, а й те що «всі лікарі, при різниці їхніх діагнозів, однаково кажуть, що здорових частин легких у мене вже так мало, що коли процес не зупинити, то надовго вже їх не стане»⁸⁴.

Такий стан здоров'я спонукав мислителя до підведення підсумків власного життєвого сценарію. Саме в цей час він намагався завершити початі праці, віддати готові тексти до друку. Не випадково, саме у вересні 1926 р. він завершує написання передмови до книжкового видання «Листів до братів-хліборобів» – «Вступне слово для читачів з ворожих таборів». Як свідчить лист Липинського до Д.Дорошенка від 25 серпня цього ж року, це далось йому надзвичайно великим коштом: «Працюю скільки можу – так інтенсивно, що вже добрі наслідки мого лічення пропали. Найбільше мучить мене почуття поспіху. Вам, здоровій, слава Богу, людині все це здається якимись теревенями. Але як що, може, маєте якогось знайомого лікаря, то запитайте його, що робиться з людиною, хворою на тяжку форму туберкульозу, коли вона спішить або думає, що мусить спішити»⁸⁵.

Недуга Липинського особливо прогресувала під час його побуту у Берліні (листопад 1926 р. – серпень 1927 р.). Зокрема, він жалівся Чикаленку (лист від 21 грудня 1926 р.): «Не писав до Вас, бо весь час нездужаю. Оця різка переміна клімату і умов життя пошкодила мені більше, ніж я думав. Місцевість в якій я живу положена в недавно осушеній болотистій низині. Крім того недалеко найбільший промисловий осередок Берліну – Шпандау. В наслідок цього клімат тут дуже поганий: це дає себе в знаки»⁸⁶. Загострення хвороби суттєво обмежило можливості для викладацької і наукової праці. У зв'язку з цим Липинський 15 грудня цього ж року писав І.Кревецькому: «...Недуга робить мене повним інвалідом (від часу приїзду до Берліну температура все коло 38°), але завтра хочу розпочати приватні (в помешканю своїм) семінаричні заняття з кількома студентами...»⁸⁷. У квітні наступного, 1927 р. до того ж адресата: «Листа цього пишу лежачи – звалила таки мене ця весна і тутешній клімат – та може Бог дасть погода установиться і температура спаде»⁸⁸.

Різке погіршення стану здоров'я змусило В'ячеслава Казимировича залишити роботу в Українському науковому інституті. У листі до Р.Метика, він повідомляв: «Цей рік побуту в Берліні мене остаточно підрізав. Процес, що досі йшов поволі, там пішов дуже скорим темпом і лікарі наказали мені

⁸⁴ Там само. С.280.

⁸⁵ *Листи В.Липинського до Д.Дорошенка // Листування В.Липинського...* С.626.

⁸⁶ *Листи В'ячеслава Липинського до Євгена Чикаленка // В'ячеслав Липинський та його доба: Книга третя.* С.615.

⁸⁷ *Листи до Івана Кревецького // В'ячеслав Липинський та його доба: Книга друга.* С.273.

⁸⁸ Там само. С.275.

вернути чим скорше в гори, до Австрії»⁸⁹. Певні деталі розкриває лист Липинського до Чикаленка від 17 вересня 1927 р.: «Останні часи в Берліні я почував себе чим раз гірше. Досить Вам сказати, що за цей берлінський рік я стратив 10 ½ кіло, і важу тепер, як паночка, всього 63 ½ к[іло]»⁹⁰.

У цей час у писаннях Липинського з'являється новий аспект, пов'язаний з власною тілесністю – образ його «залізного організму». Вочевидь це була спроба знайти якусь психологічну оптимістичну основу в змаганні із невблаганною хворобою, яка вже не піддавалася лікуванню. Цей сюжет неодноразово зринає у його листуванні з Чикаленком. Так, у вище згаданому листі висловлюється обережна надія: «Може Бог дасть, що мій залізний організм ще цей раз переможе»⁹¹. А березні 1928 р. Липинський повідомляв того ж адресата: «Ось і я, коли ще живу то, як каже лікар, тільки завдяки організмові. Ні місцевий лікар, ні інші, вже навіть нічого не хочуть робити, хоч ліків тепер всяких єсть безліч. Вони кажуть, що в цій стадії недуги ліки тільки шкодять і що боротись за дальше життя може лише сам організм. Останніми часами до ріжних моїх бід прилучились невралгічні, як каже лікар, болі в грудях там де найбільша каверна, над серцем. Дихати просто неможливо»⁹².

Іншим чинником, який міг якось загальмувати катастрофічний розвиток хвороби, на думку Липинського, був би сприятливий клімат. Справді, йому на деякій час вдалося знайти житло у місцевості Ноймаркт (округ Мура, Штірія), яка задовольняла таким критеріям. У квітні 1928 р. він повідомляв адмірала Окуневського: «Ця зима була дійсно тяжка для мене. Місцевий лікар каже, що коли я її пережив, то тільки завдяки тутешньому клімату. Клімат тут справді чудовий і лікар дуже не радить мені скоро звідци виїзжати, щоб знову не злягти на цілі 5 місяців, як оці, що тепер пролежав»⁹³. Проте, часткове покращення знову обернулося ускладненнями. У березні 1929 р. Липинський пише до того ж адресата про кровотечі з легенів.

У листі до Р.Метика від 12 травня 1930 р. Липинський характеризував власний стан як дуже тяжку кризу: «Процес в останніх частинах легенів, які ще маю, почав знов пришвидче і в звязку з ним, а також з лікарствами, якими його лікар поборює, мною оволоділа повна неміч, яка опустила мене ще й сьогдня... Вже три роки майже, мушу здебільшого лежати і то тільки

---

⁸⁹ До Р.Метика // *Липинський В.* З епістолярної спадщини: Листи до Д.Дорошенка, І.Кревецького, Р.Метика, О.Назура, С.Шелухіна / Упоряд. Т.Осташко, Ю.Терещенко. К., 1996. С.32.

⁹⁰ *Листи В'ячеслава Липинського до Євгена Чикаленка* // В'ячеслав Липинський та його доба: Книга третя. С.617.

⁹¹ Там само.

⁹² *Листи В'ячеслава Липинського до Євгена Чикаленка* // В'ячеслав Липинський та його доба: Книга третя. С.619.

⁹³ *Листи до Ярослава Окуневського* // В'ячеслав Липинський та його доба: Книга друга. С.344.

навзнич, бо, повернувшись чи на лівий чи на правий бік, зараз трачу віддих. Од цього поробили мені рани, що мене дуже, особливо в ночі, мучить»⁹⁴.

29 грудня 1930 р. описуючи свій стан Липинський зізнавався цьому ж адресату, що «на жаль покищо не маючи змоги робити найлегші навіть зусилля (напр. умивання – це для мене тепер ціла мука, при якій кілька поворотами [змушений] відпочивати, бо віддиху не стає), не можу я думати про подорож»⁹⁵.

У згаданому листі до Степана Гриневецького Липинський деталізує свою хворобу: «Стан такий, що ліве легке і верхня частина правого зовсім знищені, а нижня частина правого теж зачеплена процесом, який тепер тільки став йти там повільніше. До того комплікації з серцем, що змінило своє положення, а через те сильні атаки задухи під час кашлю і т.д.»⁹⁶.

У березні 1931 р. Липинський переніс важкий грип, а 26 квітня – сильний серцевий припадок. 14 червня – помер в санаторії «Вінервальд» на п'ятдесятому році життя.

Хвороба як виправдання

Чинник власної хвороби та тілесних страждань доволі часто артикулювався В.Липинським під час листування з приватними особами й інституціями. Відбувалося це як правило у трьох випадках.

Перший – коли він пояснював неможливість вчасної відповіді своїм кореспондентам, або нечіткість власного письма. Так, ще у жовтні 1908 р. у листі до Б.Грінченка Липинський відписує: «Вибачайте, що так погано якое пишу, але я кілька день лежав (якась малярія мене мучила) і сьогодні ще досить погано себе почуваю»⁹⁷.

У квітні 1923 р. перепрошує Є.Чикаленка: «Вибачте за почерк і помарки в цій картці, але як би знали, Дорогий Євгене Харламповичу, як мої нерви вже вкрай цим нашим емігрантським життям перемучилися, то розуміли б, чому і картки як слід вже написати не зможу»⁹⁸. У вересні 1925 р. відписує В.Босому: «Цього листа кінчу, бо довше писати не дозволяє мені мені недуга, яка дійшла вже до того стану, що мушу їхати до санаторії»⁹⁹.

У грудні 1925 р. у листі до О.Барвінського Липинський вибачався: «Лихий стан мого здоров'я і застаріла недуга легких, з якою не можу собі дати ради, були причиною того, що так пізно дякую Вам за лист і за працю

⁹⁴ *Листи до Романа Метика* // В'ячеслав Липинський та його доба: Книга друга. С.294-295.

⁹⁵ *Листи до Р.Метика* // *Липинський В.* З епістолярної спадщини. С.40-41.

⁹⁶ *Листи В.Липинського до С.Гриневецького* // *Листування В.Липинського...* С.335.

⁹⁷ *Листи В.Липинського до Б.Грінченка* // *Листування В.Липинського...* С.350.

⁹⁸ *Листи В'ячеслава Липинського до Євгена Чикаленка* // *В'ячеслав Липинський та його доба: Книга третя.* С.587.

⁹⁹ *Листи Вячеслава Липинського до Володимира Босого* // *Листування В.Липинського...* С.233.

Вашу»¹⁰⁰. У той же час він перепрошує Я.Окуневського: «Лежачи, пишу такими «каракулями», що Ви їх би не вчитали. Щоб не затрудняти Вас я дозволив собі послати Вам цей лист писаний на машинці»¹⁰¹.

У жовтні того ж року Липинський повідомляв В.Бачинського: «З моїм писанням це досить тепер складна процедура. Я тепер в лічниці вже од двох тижнів. Пишу лежачи бруліон (чернетку – моє, В.М.), який посилаю п.Ципріяновичу. Він переписує на машинці мої ієрогліфи, а тоді вже посилаю листа»¹⁰². Лист до Є.Чикаленка від 19 квітня 1926 р. Липинський завершив таким поясненням: «Щоб не мучити Вас моїм почерком, який під впливом недуги стає чим раз нерозбірнішим, листа цього посилаю переписаним на машинці»¹⁰³.

У листопаді 1927 р. Липинський вибачається перед Д.Антоновичем «за нечітке і нескладне письмо, писане лежачи»¹⁰⁴. Лист до І.Гладіловича від 17 березня 1929 р. Липинський завершує вимушеним зізнанням: «Кінчу, бо дуже тяжко писати. Цілу ніч промучився з сердечними атаками. Нехай Бог боронить Вас від тяжкої фізичної недуги; це, мабуть, найстрашніша річ у світі – каліцтво»¹⁰⁵. У квітні 1929 р. пояснює О.Андрієвському: «З того часу, як ми не бачились, став я справжнім калікою. Оце вже другу зиму мушу лежати. Коли-б не Михайло Петрович [Савур]-Ципріянович, якому диктую ці рядки, то взагалі не міг-би я вести навіть найкоротшої кореспонденції»¹⁰⁶. У червні 1930 р. виправдовував тривалу перерву в листуванні з С.Гриневецьким: «Останніми часами мучила мене сильно кровотеча з легенів, яка страшенно обезсилила і навіть до продиктованя листа зробила не здатним»¹⁰⁷.

По друге, важкий стан і хвороба слугували аргументом у випадку відмови від запрошень долучитися до певних акцій, які вимагали поїздки, або пропозицій написати статті до тих чи інших видань.

Так, у січні 1925 р. наш герой відмовився від пропозиції співробітничати в журналі «Молода Україна»: «цієї змоги у мене нема тому, що здоровля моє чим раз гірше, умови життя на еміграції чим раз тяжчі, а розпочаті праці вимагають закінчення»¹⁰⁸.

У грудні 1925 р. Липинський був змушений відмовитися від написання статті до ювілейного випуску журналу «Богословія», присвяченого ювілею митрополита Андрея Шептицького, обмежившись листом з висловленням

¹⁰⁰ *Листи В.Липинського до О.Барвінського // Листування В.Липинського... С.183.*

¹⁰¹ *Листи до Ярослава Окуневського // В'ячеслав Липинський та його доба: Книга друга. С.342.*

¹⁰² *Листи В.Липинського до В.Бачинського // Листування В.Липинського... С.187.*

¹⁰³ *Листи В'ячеслава Липинського до Євгена Чикаленка // В'ячеслав Липинський та його доба: Книга третя. С.611.*

¹⁰⁴ *Листи В.Липинського до Д.Антоновича // Листування В.Липинського... С.172.*

¹⁰⁵ *Листи В.Липинського до І.Гладіловича // Листування В.Липинського... С.306.*

¹⁰⁶ *Листи В.Липинського до О.Андрієвського // Листування В.Липинського... С.170.*

¹⁰⁷ *Листи В.Липинського до С.Гриневецького // Листування В.Липинського... С.337.*

¹⁰⁸ *Листи В.Липинського до В.Гнатюка // Листування В.Липинського... С.312.*

пошани до ювіляра: «не маю, нездужаючи тяжко, потрібного для цієї праці здоров'я»¹⁰⁹. Лист таки був надрукований у вказаному виданні.

Стан здоров'я, слугував для Липинського також поясненням щодо зменшення власної громадської активності. Так, у травні 1928 р. він пише Є.Чикаленку: «Ця страшна весіння непогода зробила з мене на якийсь час повного інваліда... На жаль, через недугу, я тепер активної участі і життю Інституту не беру... (Український науковий інститут у Берліні – В.М.)»¹¹⁰. У листі до С.Шелухіна (квітень 1930 р.) Липинський наголошував: «Через недугу я мусів скласти, як Ви це може читали в Зб[ірнику] бюлетеня Гетьманської управи, свою участь в проводі нашої організації і зовсім відійти від політичного життя, поки хоч трохи не повернуться мені сили»¹¹¹.

Специфічні тілесні практики: дієта та лікування

Специфічні тілесні практики Липинського виявляються в інформації про лікування, яке він проходив. Впадає у вічі критичне ставлення до різних методик лікування, спроба аналітично розібратися у механізмі їхнього впливу на хворі органи. Проте, з часом, коли захворювання стало невинно прогресувати, Липинський намагався використати будь-який шанс аби хоча б загальмувати розвиток смертельної недуги. Хоча і тут, він виявляє тверезість мислення, розуміючи, що час втрачено і більшість лікувальних засобів потенційно дієві лише на початкових фазах захворювання. Крім того, мислитель постійно змушений був зважати на вартість лікування й обирати найбільш оптимальний варіант за формулою «ефективність – ціна».

У листі до Є Чикаленка (квітень 1925 р.) Липинський розповідав: «Лікар конче радить дати впомпувати собі воздух в легкі – це такий якийсь новий спосіб лічення, але я не зважусь на це, бо не люблю «новин», а вдруге, що це надто дорого коштує»¹¹².

У листі до В.Бачинського (грудень 1925 р.) він згадував: «По півторамісячнім перебуванням моїм в санаторії («Вінервальд» – В.М.), лікарі рішили, що для того, щоб лічення дало хоч які небудь наслідки, мушу лічитися цілу зиму. Перебувати цілу зиму в санаторії було для мене неможливо. Отже я повернувся до Райхенау і тут продовжую лічення, яке полягає головним чином в лежанню на воздусі. Цей спосіб лічення дуже обмежує мій час, призначений на писання»¹¹³.

Є.Чикаленко порадив Липинському застосувати для лікування метод І.Манухина – використання дозованого рентгенівського опромінювання:

¹⁰⁹ *Листи В.Липинського до редакції «Богословія» // Листування В.Липинського... С.219.*

¹¹⁰ *Листи В'ячеслава Липинського до Євгена Чикаленка // В'ячеслав Липинський та його доба: Книга третя. С.621.*

¹¹¹ *Липинський В. до Шелухіна С. // Липинський В. З епістолярної спадщини... С.146.*

¹¹² *Листи В'ячеслава Липинського до Євгена Чикаленка // В'ячеслав Липинський та його доба: Книга третя. С.601.*

¹¹³ *Листи В.Липинського до В.Бачинського // Листування В.Липинського... С.189.*

«...Той вилікував своїм методом зо скілька хворих на туберкульоз, в тім числі і М.Горького»¹¹⁴. До слова зазначимо, що цей лікар у такий спосіб лікував і Д.Мережковського. Липинський найсердечніше подякував, утім зрештою змушений був відповісти таке: «Що до цього методу, то я зараз же по одержаню листа Вашого звернувся був до берлінського лікаря, але той мені сказав, що цей метод робить дійсно чудеса в початкових стадіях туб[еркульозу], але що для мене це вже запізно»¹¹⁵.

Також доволі скептично оцінював Липинський лікувальні можливості психотерапії, особливо самонавіювання. Оскільки ці його міркування важливі для розуміння психосоматичного зв'язку та власної репрезентації, наведемо розлогу цитату із листа до О.Назарука, написаного у грудні 1927 р.: «Всі психічні способи лічення тіла прекрасні, коли тіло здорове. Це значить, що вони добрі для людей т.зв. «імаїнати́ків» (помисливих – В.М.). Як кому здається що він тяжко хворий, то він може автосуггестією вилічитись. Але коли у Вас над серцем діра в легких така як кулак; з правого боку друга – трохи менше, а до того всі легені в цілості зайняті катаральним процесом, то тут Ви можете повторяти до схочу все, що хочете, але дірки ці од того не заростуть і кожен рух, кожне напруження Вас мучитиме смертельно. Біда моя в тім що я, завдяки своєму залізному організму, не звертав уваги на хворобу, запустив її і коли опинився в гірших обставинах кліматичних і психічних в Берліні, то вона звалила мене з ніг. Але на це нема ради, треба терпіти і надіятись, що хоч калікою, але ще буду працювати колись. Аби хоч трошки сил прибуло!»¹¹⁶.

У листі до І.Кревецького, написаного майже через рік, у жовтні 1928 р. вже з'являються деякі нові конотації в оцінці психосоматичного зв'язку та можливостей психологічного впливу на власну хворобу: «На жаль туберкульоз належить до тих недуг що автосуггестії не піддаються, бо це робота мікробів. Одначе автосуггестія – признаю Вам – ролю деяку і тут грає. Як би не воля Божа, що мої нерви вічно напружені думками про життєві справи, про нашу будучину, нашу організацію, нашу ідею, я певен, що давно би вже помер»¹¹⁷. Отже нервовий подразник тут мав позитивне значення.

Наприкінці 1928 р. Липинський цікавиться у адмірала Я.Окуневського методом лікування туберкульозу за системою Більда, який застосовувала якась А.Лопатинська з Косова: «Про цей метод оповідають чуда і деякі мої знакомі радять мені звернутись до Пані Лопатинської»¹¹⁸. Однак і ці засоби були вже безсилі.

---

¹¹⁴ *Листи Євгена Чикаленка до В'ячеслава Липинського // В'ячеслав Липинський та його доба: Книга третя. С.682.*

¹¹⁵ *Листи В'ячеслава Липинського до Євгена Чикаленка // Там само. С.617.*

¹¹⁶ *Листи до Осипа Назарука // В'ячеслав Липинський та його доба: Книга друга. С.307.*

¹¹⁷ *Листи до Івана Кревецького // Там само. С.284.*

¹¹⁸ *Листи до Ярослава Окуневського // Там само. С.350.*

У середині 1929 р. Липинський починає застосовувати лікувальну дієту, розраховуючи подолати, або хоча б частково послабити хворобу. Він звертається до юриста К.Близнюка, який мешкав у Берліні, з проханням налагодити постачання препарату «мінеральоген» (mineralogen). Отримавши п'ять пляшок ліків, розпочав терапевтичний курс, який очевидно дався йому дуже важко. У травні Липинський обзивається до Близнюка: «Вибачте, що так довго не писав до Вас. Лічення, яке я розпочав, в початках таке тяжке і денервуючи, що нема змоги полагодити все в свій час»¹¹⁹. У червні того ж року хворий вже більш спокійно повідомляв свого адресата: «Лічення провожу точно. Але наслідки воно може дати лише по довшому часі, не менше як кілька місяців»¹²⁰. На початку серпня сподівання Липинського на покращення власного стану помітно зменшилися, утім він ще не втрачає оптимізму: «Воно (здоров'я) майже без змін, хоч своє лічення, як воно й не приємне, терпеливо продовжую, в надії, що може, воно таки допоможе»¹²¹. Пізніше, наприкінці серпня, у листопаді та у грудні, він ще тричі закуповував по п'ять пляшечок «мінеральогену», але позитивних наслідків від лікування так і не отримав. Більше того, як свідчить лист Липинського до Близнюка від 3 листопада 1929 р. «одного разу грудкою цього «Мінеральогену», розпушеного в воді, так попик собі язик, що кілька тижнів був пухир і біла тверда нарость, при чім був сильний біль»¹²². Все це спонукало шукати нових методів лікування, зокрема препаратом «кардіяцоль-дікодід».

Окрім лікування основного захворювання – туберкульозу, Липинський змушений був вдаватися й до оперативного лікування хворих зубів. У листі до Д.Дорошенка у червні 1929 р. він розповідав про майже екстремальну ситуацію з видалення зуба: «Операцію цю робив не дантист, а місцевий лікар, без обезчудлення, до того в примітивних умовах в моїй хаті. А що зуб дуже болів і сидів дуже кріпко, то можете собі уявити, які муки довелося мені пережити і як себе почуваю»¹²³.

На останок Липинський зупинився на застосуванні безсольової дієти. У листі до Р.Метика (жовтень 1929 р.) він з обережністю тишиться з того, що «цього літа трохи було мені полегшало завдяки дієті – безсолейній і ліченню по системі Gerson-Janerbreich, яке від весни дуже совісно перевозжу. Але тепер восени знову трохи гірше»¹²⁴.

У лютому 1930 р. Липинський писав С.Гриневецькому: «Тутешні лікарі вже від давна від мене відступили, кажучи, що я повинен бути задоволеним, що взагалі жию. Отже лічуся тепер сам т.зв. безсолейною дієтою. Лічення це

¹¹⁹ *Листи В.Липинського до К.Близнюка // Листування В.Липинського... С.210.*

¹²⁰ Там само. С.211.

¹²¹ Там само. С.212.

¹²² Там само. С.214.

¹²³ *Листи В.Липинського до Д.Дорошенка // Листування В.Липинського... С.631.*

¹²⁴ Липинський В. до Метика Р. // *Липинський В. З епістолярної спадщини... С.32.*

дуже неприємне, бо все треба їсти без соли, згідно з рецептом... Маю вражіння, що держусь тільки завдяки цьому ліченню»¹²⁵.

В листі до Ф.Гладиловича від 1 березня 1930 р. Липинський радив спробувати цю дієту для лікування сина останнього Івана Гладиловича: «Їй тільки я завдячую те, що досі живу. Вона ще добра тим, що виробляє силу волі, найважніший чинник при ліченню довгих хронічних недуг. Її результати можуть показатися тільки по кількох місяцях»¹²⁶.

Влітку 1930 р. за порадою лікаря С.Гриневецького Липинський вносить певні корективи у своє лікування і дієту. Але, вочевидь, далеко не все виявилось придатним для вживання, тому деталі цих новацій він намагався з'ясувати у листі: «Ваших вказівок що до дієти буду придержуватись. Молока тільки пити так багато не можу, бо воно мене сильно роздуває і чим більше його пю, тим більше кашляю. З лікарств не зможу брати дигіталісу, бо свого часу я ним був затроївся і від того часу його не перенешу. На серце вже від пару літ беру камфору в формі кардіацолу, сполученого з дікодідом. Думаю, що це лікарство не буде колідовати з лікарствами, ласкаво присланими Вами. Натомість не знаю, чи курація аршенікова не буде колідувати з моїм безсольним ліченням, при якому необхідно їсти як найбільше сирих овочів і ярини»¹²⁷.

Друзі намагалися допомогти безнадійно хворому – відправляли не тільки методику і рецепти лікування, а і новітні ліки. Зокрема, Липинський дякував Метіку за заспокійливе, яке той надіслав, але при цьому констатував: «На жаль воно не дало бажаного ефекту і лікар місцевий не радить мені його дальше брати, а продовжувати вже випробований і діючий заспокоююче «Dicodid»¹²⁸.

В останні дні життя, аби вгамувати біль, Липинському робили уколи камфорного розчину. За день до смерті він сповідався, причастився, отримав останнє елепомазання. За словами М.Савур-Ципріяновича «В.Липинський був дуже задоволений і казав, що тепер він цілком спокійний»¹²⁹.

Поради «досвідченого» хворого

Цікаво, що Липинський, спираючись на власний досвід і медичну практику, намагався давати поради іншим хворим.

Так, дізнавшись про хворобу С.Єфремова він наполягає на тому аби той беріг себе і не перепрацьовувався: «Після плевриту *звжайте дуже, щоб не застудитись*, бо, знаю це з власного досвіду, це небезпечна річ, можна дістати т.зв. екзодату, тоб-то плевриту з водою» (виділення – В.Л.)¹³⁰.

¹²⁵ *Листи В.Липинського до С.Гриневецького // Листування В.Липинського... С.335.*

¹²⁶ *Листи В.Липинського до Ф.Гладиловича // Листування В.Липинського... С.309.*

¹²⁷ *Листи В.Липинського до С.Гриневецького // Листування В.Липинського... С.338.*

¹²⁸ *Листи до Романа Метика // Вячеслав Липинський та його доба: Книга друга. С.298.*

¹²⁹ *Савур-Ципріянович М. Останні дні Вячеслава Липинського... С.235.*

¹³⁰ *Листи В.Липинського до С.Єфремова // Листування В.Липинського... С.680.*

Зокрема, у лютому 1929 р. він радив І.Гладилевичу: «На здоровля своє звертайте якнайбільшу увагу. Памятайте, що хвороби легенів в початку вилічити дуже легко, потім вже неможливо (виділення – В.Л.). Попробуйте пити що дня в протязі довшого часу (пів року) Elmizen д-ра Войновського з Варшави. Я чув, що в початках недуги він є знаменитий. Попробуйте конче, теоретичні основи цього лікування дуже переконливі»¹³¹.

Зовнішні обсерватори: altera-візуалізація

Цікаво порівняти реакцію зовнішніх спостерігачів із самопрезентацією тілесного образу Липинського. Тут також можна виявити кілька базових моделей. Серед них образ юнака, дипломата, Дон Кіхота, самотньої людини, інваліда. Важливо побачити наскільки вони корелюються з его-образами.

Зупинимось лише на кількох свідченнях. Зокрема, важливі спостереження залишили нам українські візаві нашого героя, як наддніпрянці так і галичани.

Світозар Драгоманов у 1902 р. констатував: «А делегатом першої гімназії на цих засіданнях (української громади учнів середніх шкіл Києва) був стрункий, з довгим, назад зачесаним чорним волоссям акуратно вбраний В'ячеслав Липинський»¹³².

Наталя Полонська-Василенко спираючись на спогади учасників гуртка Марії Требінської відтворила класичний образ «мовчазного юнака з вдумливими чорними очима», який надзвичайно пасував молодій людині, що готувала себе для громадської роботи: «Він був мовчазний, з зосередженим виразом чорних очей. Він уважно слухав дискусії, жадібно ловив слова керівників»¹³³.

Богдан Лепкий згадуючи про першу зустріч з Липинським, яка відбулася пізньої осені 1903 р., з патетичним захопленням характеризує його тілесний образ: «Один мого росту, стрункий, чорнявий, з густою чуприною, з темними мудрими очима...», і далі: «Але мене чогось-то тягне до оцього вищого, чорнявого. Зразу нагадує він мені Руданського, але згодом кажу собі, що так міг виглядати Богдан Хмельницький, коли йому було літ яких двадцять (ця думка, мабуть дуже заімпонувала Липинському, якби він знав про неї – В.М.). Та сама бистрість думки в палких очах, і подібна енергія грубих, м'ясистих уст...»¹³⁴. Під час розмови звертає увагу й деталі: «Обидва гості (другий Шемет) були вдягнені дбайливо, свіжо голені, волосся підстрижене, нігті плекані. Липинський увесь у чорному, навіть краватка чорна... Його темні очі блистіли, а бліде обличчя покривалося рум'янцем»¹³⁵.

¹³¹ Листи В.Липинського до І.Гладилевича // Листування В.Липинського... С.304.

¹³² Драгоманов С. Спогади про В'ячеслава Липинського // В'ячеслав Липинський та його доба: Книга третя. С.456.

¹³³ Полонська-Василенко Н. З молодих років Вячеслава Липинського // В'ячеслав Липинський та його доба: Книга третя. С.450, 455.

¹³⁴ Лепкий Б. Моя перша зустріч з Липинським // Вибрані твори: У 2 т. С.502.

¹³⁵ Там само. С.504.

Син Лепкого Лев-Ростислав по-суті продублював враження батька від Липинського: «Памятаю його молодим студентом. Був вище середнього росту, худощавий, зі стоячою причіскою темного волосся, як це водилось, звичайно в гімназистів. Погляд його очей, вдумливість на лиці, позначували дивну повагу, що не підходила до молодих літ»¹³⁶.

Роман Метик, восени 1904 р., тоді ще студент-правник Краківського університету, так змальовував образ нашого героя: «Липинський – сильний brunet, смаглявої краски з чорними, повними запалу очима, з лицем енергічним...»¹³⁷.

Алега-візуалізація зрілого Липинського виглядає вже не такою одностайною.

Зокрема, Іван Боберський у щоденнику за 16 березня 1919 р. абсолютно інакше відтворив тілесний образ Липинського, якого довелося побачити під час вечері у харчевні м. Станіслава: «Між ними (італійськими офіцерами) сидів якийсь пан, що мовчав... Я здивувався, бо розправи цього чоловіка читав я десь похапцем, але лице могло розчарувати. Виглядало без ніякої гадки, обмежене, неначе у якогось бездушного чоловіка»¹³⁸.

Цікаво, що у деяких сучасників спостерігалось діаметрально протилежне враження від сприйняття фотографії та живої постаті нашого герою. Зокрема, Микола Базілевський згадував: «Я перший раз тоді (грудень 1923 р. – В.М.) побачив відому фотографію Липинського і був зовсім розчарований. Про нього тоді багато говорилось серед військовиків, як творця нової політичної концепції і, признаюсь, що оця фотографія, на перший погляд холодного бюрократа, зовсім не гармонізувалася з моєю уявою про того, хто мав створити революцію в ідейному житті української спільноти»¹³⁹. Інше сприйняття прийшло до Базілевського після першої особистої зустрічі у 1926 р.: «В хаті я роздивився Липинського детально. Мене зараз вразила абсолютна неподібність його до того портрету, який звичайно скрізь вживано, і який я вперше побачив у Томашівського на столі. Липинський був гарний з себе, з темним волоссям зачесаним назад, мав гарний, як це буває у туберкульозних, колір обличчя, на якому грав рум'янець. Вражали його карі очі, з гарячковим блиском, такі розумні... В них десь глибоко-глибоко заховався сум...»¹⁴⁰.

Висновки

В.Липинський вдавався до активної візуалізації власної тілесності при конструюванні моделей его-презентації. Його основні образи: військового,

¹³⁶ Лепкий Л.-Р. Децо з причинків до біографії Вячеслава Липинського // В'ячеслав Липинський та його доба: Книга третя. С.505.

¹³⁷ Метик Р. Моє знаомство і переписка з В.К.Липинським. С.479.

¹³⁸ Боберський І. Щоденник, 1918-1919 рр. / Упоряд. Ю.А.Мицик. К., 2003. С.164.

¹³⁹ Базілевський М. Вячеслав Липинський: із циклю «На грані двох епох» // В'ячеслав Липинський та його доба: Книга третя. С.492.

¹⁴⁰ Там само. С.501.

хлібороба, історика, політика і державного діяча, інваліда (каліки) зафіксовані у фотографіях і текстуально. З іншого боку він відкидає, як неприйнятні для себе (для власної самопрезентації) образи інтелігента та кабінетного професора.

У власній «тілесній схемі», сконструйованій Липинським домінують стриманість, строгість і навіть аскетизм. Його майже не бачили усміхненим. Авторіві відома лише одна світлина (липень 1926 р.) з усміхненим Липинським, на якій він зафіксований разом із графом Адамом Монтрезором. Сам Липинський у зв'язку з цим писав: «Взагалі я вже забув і відучивсь сміятися»¹⁴¹. У ego-презентації практично відсутні й еротичні аспекти.

Репрезентація тілесного образу Липинського доволі наочно підтвердила тезу про те, що у життєвому просторі людини може співіснувати минуле, теперішнє і майбутнє його тілесності¹⁴². Особливо це було помітно у представленні Липинським власного образу в певній динаміці, яка протезберігала внутрішню єдність тілесного буття. Таку парадоксальність можна пояснити тим, що внутрішній час людини має значну автономність стосовного зовнішнього часу. Оскільки: «Образ нашого тіла коливається в потоці інтенціональних переживань, він занурений у внутрішній час і немає нічого спільного з представленням нашого тіла в об'єктивному просторі-часі»¹⁴³. Тому рефлексія мислителя над власною тілесністю зосереджувалась на внутрішніх станах, серед яких все виразніше домінує перебіг його хвороби. Зовнішні чинники, як правило, розглядалися як супровідні, дотичні до власного буття, хоча вони й впливали на ту ж саму недугу.

Altera-презентація тілесності Липинського помітно розширює коло візуалізації. Його образи, створенні сучасниками та дослідниками виявились більш колоритними і різномірними, ніж його власні презентації. Тут, окрім згаданих вище, представлені образи «юнака із вдумливими очима», «денді» тощо. Досить рідко зустрічаються негативно забарвлені образи – «холодного бюрократа», «бездушного чоловіка».

Ця особливість, на нашу думку, може у зайвий раз посвідчити про стриманість і поміркованість нашого героя, відсутність у нього самозалюбовання й надмірної уваги до значущості власної персони.

Зрештою, перетинання обох репрезентацій дозволяє отримати доволі послідовну «тілесну схему» В.Липинського, яка становить певний ланцюжок взаємопов'язаних зображень. З яких можна скласти навіть певні логічні ребуси. Наприклад – символічна постать Дон Кіхота як самопрезентація і одночасно позначення образу Б.Хмельницького. З іншого боку, Б.Лепкий уявляв в образі молодого Липинського того ж Хмельницького. Отже ego-презентація й altera-презентація дивним чином співпали.

¹⁴¹ Липинський В. листи до Р.Метика // З епістолярної спадщини ... С.40.

¹⁴² Некрасова Н.А., Горяинов А.А. Феномен человеческой телесности // Современные проблемы науки и образования. 2006. № 1. С. 22.

¹⁴³ Подорога В.А. Вказ. праця. С.11.